

ENERJİ GÜVENLİĞİ KAPSAMINDA TÜRKİYE-AZERBAJCAN ARASINDAKİ ENERJİ İLİŞKİLERİ*

*Energy Relations between Turkey and Azerbaijan within the
Scope of Energy Security***

Duhan KALKAN***

Öz

Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte çeşitlenen güvenlik anlayışı kapsamında enerji güvenliği kavramı da ön plana çıkmıştır. Kavram en temel anlamda “güvenilir kaynaklardan, rasyonel maliyetlerle enerji ihtiyacını karşılayabilme yeteneği” olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışmada, öncelikle enerji kaynakları genel bir yaklaşımla ele alınacak, enerji güvenliğinin kavramsal boyutu üzerinde durulacak, akabinde Türkiye - Azerbaycan arasındaki enerji ilişkileri ve bu ülkelerin enerji güvenliği öncelikleri tartışılacaktır. Çalışma, Türkiye – Azerbaycan ilişkilerinin enerji boyutunu, enerji güvenliği kapsamında ele almayı amaçlamaktadır. Çalışmada, Türkiye'nin enerji arz güvenliği ile Azerbaycan'ın enerji talep güvenliğinin birbirini tamamlar nitelikte olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Azerbaycan, Enerji Güvenliği, Petrol, Doğalgaz.

Abstract

With the end of the Cold War, the concept of energy security has come to the fore within a diversified security understanding. The concept is basically defined as “the uninterrupted availability of energy sources at an affordable price”. In this study, the significance of energy resources and the conceptual dimension of energy security will be underlined, and the energy relations between Turkey and Azerbaijan will be debated in the context of energy security. The study aims to address the energy dimension of Turkey-Azerbaijan relations within the scope of energy security. The study concludes that Turkey's energy supply security and Azerbaijan's energy demand security complement each other.

Keywords: Turkey, Azerbaijan, Energy Security, Oil, Natural Gas.

* **Makale Geliş Tarihi:** 29.04.2022 **Yayına Kabul Tarihi:** 21.05.2022

** Bu çalışma Prof. Dr. Mehmet Seyfettin EROL danışmanlığında Dr. Duhan KALKAN tarafından hazırlanan “Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Türk Dış Politikasında Enerji Güvenliği ve Azerbaycan” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

*** Dr., e-posta: kalkanduhan@yahoo.com, ORCID: 0000-0001-5346-7016.

GİRİŞ

Enerji, insanoğlunun var olduğu günden bugüne insanlığın en önemli gereksinimlerinden birisi olmuş, insanlar bu gereksinimi karşılamak amacıyla tarihsel süreç içinde birbirinden farklı şekillerde enerji ihtiyacını sağlamaya çalışmıştır. Özellikle dünya genelinde yaşanan nüfus ve konut artışı, sanayileşmenin hızla yaygınlaşması, petrol ve doğalgaz gibi kaynakların ticari kullanımının yayılması enerjinin önemini daha fazla arttırmıştır.

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları esnasında savunma sanayisinde de enerjinin önemi görülmüş, devletler enerji kaynaklarını kontrol edebilmek için savaş stratejileri geliştirmiştir. 1970'li yıllarda Arap – İsrail savaşları akabinde küresel ölçekli yaşanan enerji krizi ise modern anlamda enerji güvenliği kavramının temellerinin oluşmasında etkili olmuştur. Ancak enerjinin bir güvenlik sorunu olarak algılanması, Soğuk Savaş döneminin 1990'lı yılların başında sona ererek iki kutuplu dünya düzeninin yerini küreselleşmenin hakim olduğu yeni döneme bırakmasıyla olmuştur. Bu yeni dönemde güvenlik algısı çeşitlenmeye başlamış; askeri, siyasi, ekonomik, siber güvenlik, çevre ve iklim güvenliği, terörizm gibi kavramlarla birlikte enerji güvenliği kavramının daha fazla ön plana çıktığı görülmüştür.

Bununla birlikte Sovyetler Birliği'nin çökmesi, çok sayıda devletin bağımsız birer aktör olarak uluslararası sistemde yer almasına olanak tanımıştır. Özellikle ortak kökenler dikkate alındığında, Orta Asya'da bağımsızlığını kazanan Türk devletleri, Türkiye açısından yeni fırsatların doğmasına yol açmıştır.¹ Bu kapsamda Türkiye bölgede enerji politikaları dahil pek çok konuda daha aktif politikalar üretmeye başlamıştır. Bağımsızlığını kazanan devletlerden birisi de Azerbaycan'dır.

¹ Mehmet Seyfettin Erol, "Türkiye'nin Orta Asya Politikasına Rusya Federasyonu ve Bölge Ülkelerinden Genel Bir Bakış", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 12(1), 2012, s. 2.

ENERJİ GÜVENLİĞİ KAPSAMINDA TÜRKİYE-AZERBAYCAN ARASINDAKİ ENERJİ İLİŞKİLERİ

Sovyetler Birliği'nin son yıllarında Azerbaycan ve Ermenistan arasında Dağlık Karabağ konusunda başlayan ihtilaf, bu devletlerin bağımsızlığını kazanmasıyla savaşa dönüşmüş, yaşanan savaş sonucunda Azerbaycan topraklarının önemli bir bölümünü kaybetmiştir. Buna rağmen Azerbaycan sahip olduğu zengin enerji kaynakları sayesinde bölgede en yüksek refah seviyesine sahip ülkelerden biri olmuş, savunma sanayisi de ciddi anlamda güçlenmiştir.

Günümüzde enerji, önemli bir güvenlik sorununa dönüşerek devletler arası ilişkilerde temel gündem maddelerinden birisi olmuştur.² İşte bu çalışmada; enerji güvenliği kavramının konuya farklı açılardan bakan devletler açısından farklı boyutlarıyla incelenmesi ve güncel enerji verileri üzerinden Türkiye ve Azerbaycan'ın enerji güvenliğine ilişkin önceliklerinin masaya yatırılması amaçlanmaktadır. Bu noktada söz konusu çalışmada, kapsam ve zamanla alakalı iki konuda sınırlandırmaya gidilecektir. Enerji ilişkileri, uluslararası arenada stratejik öneme sahip doğalgaz ve petrolle sınırlandırılmıştır. Ayrıca Azerbaycan'ın bağımsız bir devlet olarak sistemde yer almaya başladığı 1991 yılı ile 2020 yılı arasındaki süreç bu kapsamda incelenmiştir.

Bahse konu olan çalışmanın ilk bölümünde; genel hatlarıyla enerji kavramı üzerinde durulacak, enerjinin tanımlanması, sınıflandırılması dünya üzerinde kullanılan kaynakların oransal dağılımı ortaya konulacak, çalışmanın merkezinde yer alan petrol ve doğalgaz kaynakları anlatılacaktır. İkinci bölümde; enerji güvenliği kavramının açıklanmasına çalışılacaktır. Ayrıca Türkiye'nin ve Azerbaycan'ın enerji görünümüne yer verilecek ve bu devletlerin enerji güvenliğine yönelik öncelikleri de bu bölümde tartışılacaktır. Üçüncü bölümdeyse; öncelikle Türkiye ve Azerbaycan arasındaki ticari ilişkilere kısaca değinilecektir. Akabinde Türkiye ve Azerbaycan arasındaki enerji ilişkileri anlatılacaktır. Bu

² Mehmet Seyfettin Erol, "11 Eylül Sonrası Türk Dış Politikasında Vizyon Arayışları ve "Dört Taz-ı Siyaset"", *Gazi Akademik Bakış*, 1(1), 2007, s. 40.

bağlamda iki ülkenin enerji ticareti, petrol ve doğalgaz nakil hatları üzerinde durulacaktır. Sonuç bölümünde, çalışmanın kısa bir özeti yapılacak, öneri ve değerlendirmelere yer verilecektir.

ENERJİ KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ

ENERJİNİN TANIMLANMASI

Tarihin ilk çağlarından itibaren enerji, insanoğlunun en temel gereksinimlerinden birisi olmuş, insanlık enerji ihtiyacını süreç içerisinde birbirinden farklı kaynaklardan, farklı yöntemlerle temin etmiştir. Yunan dilinde en (in) ve ergon (work) kelimelerinden türetilerek oluşan enerji sözcüğü;³ “maddede var olan, ısı ve ışık biçiminde ortaya çıkan güç” olarak tanımlanmaktadır.⁴ Enerji, yer küre üzerinde kinetik, elektrik, kütle çekim, manyetik, potansiyel, nükleer, ses ve ışıma olmak üzere birbirinden farklı formlarda bulunmakta olup,⁵ Joule, Kalori (cal), British Thermal Unit (Btu), Kilowatt/watt saat (kwh) gibi bazı birimlerle ölçümü yapılabilmektedir.⁶ Bununla birlikte insanoğlunun hayatında büyük öneme sahip olan enerji, farklı kaynaklardan elde edilebilmektedir.

ENERJİ KAYNAKLARI

Enerji kaynakları iki temel başlık altında incelenebilmektedir. Bunlar birincil ve ikincil enerji kaynaklarıdır. Bir dönüşüme ve değişime uğramayan, yenilenebilir veya yenilenemeyen enerji kaynaklarından elde edilebilen kaynaklara birincil kaynaklar denilmektedir. Güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi, fosil yakıtlar, jeotermal enerji ve biokütle enerjisi bu bağlamda

3 Godfrey Boyle, *Renewable Energy: Power for Sustainable Future*, Oxford University Press, New York 2004, s. 3.

4 Ayrıca enerji kavramı, organların çalışabilmesi ve vücut ısısının sürdürülebilmesini sağlayan besin öğelerinin oluşturduğu güç veya manevi güç anlamlarını da karşılamaktadır. Detaylı bilgi için bkz. *Türk Dil Kurumu Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009, s. 637.

5 William Shepherd, *Energy Studies*, Imperial College Press, London 2003, s. 1.

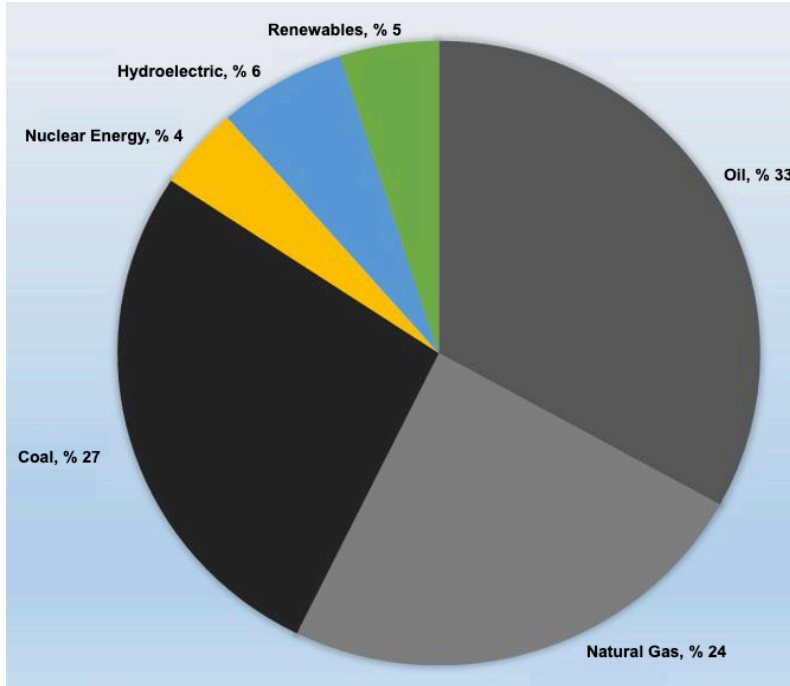
6 David Pimentel-Marcia H. Pimentel, *Food, Energy and Society*, CRC Press, New York 2008, s. 11.

ENERJİ GÜVENLİĞİ KAPSAMINDA TÜRKİYE-AZERBAYCAN ARASINDAKİ ENERJİ İLİŞKİLERİ

değerlendirilmektedir. İkincil enerji formları ise birincil enerji kaynaklarının dönüşüm sürecinden geçirilerek oluşmaktadır. Elektrik enerjisi veya akaryakıt çeşitleri en tipik ikincil enerji kaynağı örnekleridir.⁷

Aşağıdaki grafikte yer alan 2019 yılı BP verilerine göre; Dünya genelinde en yaygın enerji kaynağı %33 ile petroldür. Petrolü, %27'lik kullanım ile kömür ve %24 kullanım oranıyla doğalgaz izlemektedir. Hidroelektrik, yenilenebilir ve nükleer enerjinin toplam kullanım oranı ise %15'dir.⁸ Güneş, rüzgar, jeotermal gibi kaynaklar yenilenebilir enerji kaynakları arasında gösterilmektedir. Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı dünya üzerinde ilk sıralarda olmasa da yaşanan enerji krizleri ve bu kaynakların daha doğa dostu olması nedeniyle devletler son yıllarda bu kaynaklara daha fazla ilgi göstermeye başlamıştır. Bu bağlamda güneş enerji santralleri ve rüzgar enerji santralleri ön plana çıkmaktadır.

Görsel 1: Enerji Üretimi Sağlanan Kaynaklar

⁷ *Dünyadaki Enerji Kaynakları ve Enerji Yolunda Türkiye'nin Avantajları*, Milli Güvenlik Akademisi Yayınları, Ankara 2005, s. 2.

⁸ Robert Rapier, "Fossil Fuels Still Supply 84 Percent Of World Energy-And Other Eye Openers from BP's Annual Review", *Forbes*, <https://www.forbes.com/sites/rpapier/2020/06/20/bp-review-new-highs-in-global-energy-consumption-and-carbon-emissions-in-2019/#60518fe166a1>, (Erişim Tarihi: 01.09. 2020).

Görüldüğü üzere insanoğlu birbirinden farklı kaynaklardan enerji üretimini sağlamakta, ihtiyacını karşılamaktadır. Ancak petrol, kömür ve doğalgaz dünya üzerinde en fazla kullanılan enerji kaynakları olarak bir adım öne çıkmaktadır. İşte bu noktadan hareketle, bu çalışmada uluslararası ilişkiler sisteminde stratejik öneme sahip ve ticari ilişkilerin merkezinde bulunan petrol ve doğalgaz kaynakları üzerinde durulacaktır.

PETROL

Petrolün insanoğlunun hayatına tam olarak girmesi, stratejik öneme haiz bir kaynağa dönüşmesi ve ticari bir araç haline gelmesi 20. yüzyılın başlarında gelişen teknolojik yeniliklerle olsa da petrolün varlığı çok eski dönemlere kadar gitmektedir. Strabo ve Herodotos gibi Antik Yunan düşünürleri ile dünyaca ünlü kaşif Marco Polo eserlerinde petrole ilişkin gözlemlerine yer vermiştir. Bu gözlemlerde petrolün varlığına, ağırlıklı da ısınma ve aydınlatma amacıyla kullanıldığına vurgu yapılmaktadır.⁹

Günümüzde petrol dünya üzerinde en fazla kullanılan enerji kaynağı olup, küresel ölçekli enerji ticaretinin de merkezinde yer almaktadır. Yapılan araştırmalara göre kanıtlanmış dünya petrol rezervlerinin %65'i Ortadoğu coğrafyasında bulunmaktadır. Bununla birlikte Amerika, Asya ve Afrika kıtası petrol rezervleri açısından zengin coğrafyalar olarak kabul edilmektedir.¹⁰ 2020 yılı itibariyle dünyada günlük 90 milyon varilin üzerinde petrol üretimi yapılmakta olup, petrol üreten ülkelerin başında ABD, Suudi Arabistan ve Rusya gelmektedir. Sadece bu 3 ülkenin günlük üretimi, dünya toplam petrol üretiminin %40'ından fazlasına tekabül etmektedir.¹¹

9 Maria Stoicescu-Eugen Mihail Ionescu, "Romanian Achievements in Petroleum Industry", *OSJ Journals*, 3(5), 2014, s. 134.

10 "World Reserves by Region", *Wolfatthedoor*, <http://wolfatthedoor.org.uk/chartpages/ac/ac1resbyreg.html>, (Erişim Tarihi: 01.02.2014).

11 "What Countries Are the top Producers and Consumers of Oil?", *EIA*, <https://www.eia.gov/tools/faqs/faq.php?id=709&t=6>, (Erişim Tarihi: 01.11.2021).

ENERJİ GÜVENLİĞİ KAPSAMINDA TÜRKİYE-AZERBAYCAN ARASINDAKİ ENERJİ İLİŞKİLERİ

Diğer taraftan her geçen gün, ulaşım sektörünün ve ısınmanın artan öneminden de kaynaklı, petrol tüketim oranları da artış göstermektedir. 2013 yılında 92 milyon varil petrol günlük tüketilirken, 2019 yılına gelindiğinde günlük tüketim miktarı 100 milyon varilin üzerine çıkmıştır.¹² Günümüzde dünya petrol tüketiminin en fazla olduğu ülkeler arasında ABD, Çin, Hindistan, Japonya, Rusya, Brezilya ve Almanya başı çekmektedir.¹³ Bir anlamda petrol kullanımı, nüfus büyüklüğü ve/veya gelişmişlik düzeyiyle doğru orantılı artış göstermektedir.

DOĞALGAZ

Petrol gibi stratejik öneme sahip bir diğer enerji kaynağı da doğalgazdır. Doğalgaz dünya üzerinde en fazla kullanılan kaynaklardan biri olup, kullanım oranı her geçen gün artmaktadır. 2020 yılı verilerine göre en fazla doğalgaz rezervlerine sahip ülkelerin başında Rusya, İran, Katar, Türkmenistan ve ABD gelmektedir.¹⁴ Üretim açısından ele alındığında ise dünyada en fazla üretim yapan ülkenin ABD olduğunu söylemek mümkündür. ABD tek başına dünya doğalgaz üretiminin %20'sinden fazlasını karşılamaktadır. ABD'yi Rusya, İran, Kanada, Cezayir, Katar, Norveç gibi ülkeler izlemektedir.¹⁵ Tüketim oranlarına bakıldığında da ABD'nin dünya üzerinde en fazla doğalgaz tüketimi yapan ülke olduğunu söylemek mümkündür. Bu ülkeyi; Rusya, Çin, İran, Kanada, Suudi Arabistan ve Japonya gibi ülkeler izlemektedir.¹⁶

12 "Daily Demand for Crude Oil Worldwide from 2006 to 2020", *Statista*, <https://www.statista.com/statistics/271823/daily-global-crude-oil-demand-since-2006/>, (Erişim Tarihi: 10.09.2021)

13 "Leading Countries by Oil Consumption Worldwide in 2020", *Statista*, <https://www.statista.com/statistics/271622/countries-with-the-highest-oil-consumption-in-2012/>, (Erişim Tarihi: 01.11.2021).

14 Andrew Fawthrop, "Profiling the Top Five Countries with the Biggest Natural Gas Reserves", *NS Energy Business*, <https://www.nsenerybusiness.com/features/biggest-natural-gas-reserves-countries/>, (Erişim Tarihi: 01.11.2021).

15 "Natural Gas Production by Country (2019)", *Worldmeters*, <https://www.worldometers.info/gas/gas-production-by-country/>, (Erişim Tarihi: 01.09.2020).

16 "Natural Gas Consumption Worldwide in 2020 by Country", *Statista*, <https://www.statista.com/statistics/265407/world-natural-gas-consumption-by-country/>, (Erişim Tarihi: 01.09.2021)

Doğalgaz, petrole kıyasla daha hafif ve kokusu ile rengi olmayan bir enerji kaynağıdır. Ağırlıkla geniş hacimli nakil hatlarıyla ve denizlerde tankerler aracılığıyla taşınmaktadır. Geniş hacimli nakil hatları bazen bir kıtadan başka bir kıtaya, bir ülkeden başka bir ülkeye veya birden çok ülkeye gazın taşınmasına imkan tanımaktadır. Tankerlerle taşımaysa gün geçtikçe daha yaygın kullanılmaktadır. 2012 yılında dünya genelinde yaklaşık 360 civarında tanker faaliyet gösterirken, bu rakam 2019 yılında 550'ye yaklaşmıştır.¹⁷ Bununla birlikte dünya üzerinde halihazırda 23 terminalde sıvılaştırma işlemi yapılmakta, 58 terminalde ise yeniden gaz formuna çevirme işlemi gerçekleştirilmektedir. Hem sıvılaştırma hem de yeniden gaz formuna çevirme alanında Japonya ve Güney Kore lider ülkeler olarak gösterilmektedir.¹⁸

ENERJİ GÜVENLİĞİ

BİR KAVRAM OLARAK ENERJİ GÜVENLİĞİ

19. yüzyıl boyunca ve 20. yüzyılın başında enerji güvenliğinin merkezinde kömür kaynakları bulunurken, 20. yüzyıla birlikte petrol en stratejik enerji kaynağı haline gelmiştir. Devletler her iki dünya savaşında da enerji kaynaklarına hakim olabilmek için mücadele içine girmiştir. Arap-İsrail savaşları akabinde 1973-1974 yıllarında yaşanan petrol krizleri, alternatif enerji kaynaklarının, bir anlamda doğalgazın, enerji güvenliğinin önemli bir bileşeni haline gelmesine yardımcı olmuştur.¹⁹ Bununla birlikte enerjide dışa bağımlı devletlerin nükleer enerji, güneş ve rüzgar enerjisi gibi yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmesi kavramın çeşitlenmesine olanak sağlamıştır.

17 "World LNG Report-2013", IGU, <https://www.igu.org/resources/igu-world-lng-report-2013-edition/>, (Erişim Tarihi: 22.04.2022), s. 30.

18 "World LNG Report-2020", 2021, IGU, <https://www.igu.org/wp-content/uploads/2021/06/3.2-Annual-Report-2020.pdf>, (Erişim Tarihi: 22.04.2022), s. 58-82.

19 Mitat Çelikpala, *Enerji Güvenliği NATO'nun Yeni Tehdit Algısı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013, s. 8-9.

ENERJİ GÜVENLİĞİ KAPSAMINDA TÜRKİYE-AZERBAYCAN ARASINDAKİ ENERJİ İLİŞKİLERİ

Uluslararası Enerji Ajansı (IEA) tarafından enerji güvenliği; “güvenilir kaynaklardan, rasyonel maliyetlerle enerji ihtiyacını karşılayabilme yeteneği” olarak tanımlanmaktadır.²⁰ Buna rağmen henüz dünya genelinde enerji güvenliği kavramının herkes tarafından kabul görmüş tek bir tanımı yapılamamıştır. Bunun temel sebebi kavrama, birbirinden farklı aktörlerin farklı açılardan bakıyor olmasıdır. Yapılan tanımlamaları enerji ağırlıklı tanımlamalar ve güvenlik ağırlıklı tanımlamalar kapsamında ele almak mümkündür. Güvenlik ağırlıklı tanımlama; enerji kaynaklarına ilişkin arama, tarama, üretim, nakil ve pazarlama aşamalarında yaşanabilecek güvenlik problemleri ile terörist saldırılar ve diğer devletlerin hasmane faaliyetlerine vurgu yapmaktadır. Enerji ağırlıklı tanımlamaların merkezindeyse ekonomik kaygılar yer almaktadır. Enerji talep güvenliği, enerji arz güvenliği ve ulaşım yolları güvenliği bu noktada ön plana çıkmaktadır.²¹

Enerji talep güvenliği, zengin enerji kaynaklarına sahip olan ve ihtiyaç fazlası enerji kaynaklarını diğer devletlere satan devletler için kullanılmaktadır. Diğer taraftan enerji arz güvenliği, ürettiğinden fazlasını tüketen, ihtiyaç duyduğu enerji kaynaklarını diğer devletlerden satın alan devletleri tanımlamaktadır. Söz konusu devletler için enerjinin; mevcut, hesaplı, sürdürülebilir ve erişilebilir olması önemlidir.²² Ulaşım yolları güvenliği ise; enerji kaynakların ticaretinin yapıldığı yolların güvenliğidir. Boru hatları veya kara/deniz taşımacılığında yaşanacak her türlü sorun enerji ticaretinin olumsuz olarak etkilenmesine yol açacaktır. Devletler arası veya devletlerin kendi sınırlarındaki siyasi istikrarsızlıklar, çatışmalar, savaşlar, terör eylemleri veya korsanlık faaliyetleri örnek olarak gösterilmektedir.²³

20 Bilal Karabulut, “Enerji Güvenliğine Küresel Bir Bakış”, *Savunma Bilimleri Dergisi*, 1(15), 2016, s. 34.

21 Volkan Ediger, *Dünyada ve Türkiye’de Enerji Güvenliği*, İstanbul Kültür Üniversitesi Ekamer Yayınları, İstanbul 2010, s. 46.

22 Işıl Şirin Selçuk, *Küresel Isınma, Türkiye’nin Enerji Güvenliği ve Geleceğe Yönelik Enerji Politikaları*, Ankara Barosu Yayınları, Ankara 2010, s. 32.

23 Mustafa Kibaroğlu, “Enerji Kaynakları ve Ulaşım Yollarının Uluslararası Güvenliğe Etkileri, Dünya ve Türkiye’deki Enerji ve Su Kaynaklarının, Ulusal ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri”, *15-16 Ocak 2004 Bildiriler, Soru-Cevaplar, Katkılar ve Konuşma Metinleri*, Harp Akademileri Basım Evi, İstanbul 2004, s. 206-210.

TÜRKİYE VE AZERBAYCAN'IN ENERJİ GÖRÜNÜMÜ

Türkiye ve Azerbaycan'ın enerji güvenliği önceliklerine değinmeden önce iki ülkenin enerji görünümünün incelenmesinde fayda bulunmaktadır. Türkiye; enerji kaynakları açısından zengin bir ülke değildir. Bu sebeple ihtiyaç duyulan enerji diğer ülkelerden temin edilmekte, bu durum Türkiye'yi dışa bağımlı kılmakla birlikte dış ticaret açığının büyümesine neden olmaktadır. Türkiye'nin 2013-2017 yılları arasında toplam cari açığı 219.8 milyar dolarken, toplam enerji ithalatı aynı dönemde 213 milyar dolar olmuştur.²⁴

Söz konusu durum, Türkiye'nin enerji konusunda dışa ne denli bağımlı olduğunun en somut göstergesidir. Türkiye'de günlük 1 milyon varil petrol tüketimi olurken,²⁵ günlük üretim 150 bin varil seviyesinde kalmaktadır.²⁶ 2019 yılı içerisinde Türkiye 31 milyon ton ham petrol ithal etmiş olup bunun büyük bir kısmı Rusya ve Irak'tan gelmiştir.²⁷

Diğer taraftan doğalgazda da durum pek farklı değildir. 2019 yılında Türkiye'nin doğalgaz üretimi 474 milyon m³ civarında seyrederken,²⁸ tüketim miktarı 46 milyar 835 milyon m³ seviyesini görmüştür. Türkiye en fazla gazı Rusya, Azerbaycan ve Irak'tan temin etmiştir.²⁹ Görüldüğü üzere; enerji kaynakları açısından zengin bir ülke olmayan Türkiye'de hem petrol hem doğalgaz üretimleri, tüketim miktarlarının çok altında kalmaktadır. Bu durum hem ülkenin dışa bağımlı olmasına sebep olmakta, hem de enerji kaynaklarının ithalatı nedeniyle cari açığı artırmaktadır.

24 "Türkiye'nin Cari Açığında Enerji Yük Oldu", *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiyenin-cari-aciginda-enerji-yuk-oldu/1148818>, (Erişim Tarihi: 07.09.2020).

25 "Statistical Review of World Energy 2020", *BP*, <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2020-full-report.pdf>, (Erişim Tarihi: 22.04.2022), s. 21.

26 Elif Kurban, "Türkiye'nin Petrol Üretimi Açısından 2019 Altın Yıl Oldu", *Enerji Portalı*, <https://www.enerjiportali.com/turkiyenin-petrol-uretimi-acisindan-2019-altin-yil-oldu/>, (Erişim Tarihi: 13.09.2020)

27 *2019 Yılı Petrol Piyasası Sektör Raporu*, EPDK Yayınları, Ankara 2020, s. 8-9.

28 *2019 Yılı Doğalgaz Piyasası Sektör Raporu*, EPDK Yayınları, Ankara 2020, s. 2.

29 "Sabah, Türkiye 1 Yılda Kaç Metreküp Doğalgaz Tüketiyor? Türkiye'nin 1 Yıllık Doğalgaz İhtiyacı ve Tüketimi Ne Kadar?", *Sabah*, <https://www.sabah.com.tr/yasam/2020/08/22/turkiyenin-yillik-dogalgaz-tuketimi-ve-ihtiyaci-ne-kadar-turkiye-1-yilda-kac-metrekup-dogalgaz-tuketiyor>. (Erişim Tarihi: 10.09.2020).

ENERJİ GÜVENLİĞİ KAPSAMINDA TÜRKİYE-AZERBAYCAN ARASINDAKİ ENERJİ İLİŞKİLERİ

Son yıllarda Türkiye kendi sınırları içerisinde kendi öz kaynaklarıyla arama ve tarama faaliyetlerine hız vermiştir. Bu kapsamda 2017 yılı sonrası envantere kazandırılan Fatih, Yavuz ve Kanuni sondaj gemileriyle Barbaros Hayrettin Paşa ve Oruç Reis sismik araştırma gemileri önemli bir rol üstlenmişlerdir. Türkiye, Karadeniz ve Akdeniz’de arama faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. Nitekim bu aramalar sonucunda 2020 yılı içinde Zonguldak yakınlarında Tuna-1 araştırma kuyusunda Türkiye’nin 6 yıllık tüm ihtiyacını karşılayacak olan 320 milyar metreküplük bir rezerv keşfedilmiş olup, 2023 yılına kadar bu rezervde üretime geçileceği, belirtilmiştir.³⁰ Bu rezervden üretime geçilmesi ile birlikte Türkiye’nin bu alandaki makus kaderinin değişeceği beklentisi fazladır. Ayrıca bu keşif yeni rezervlerin de keşfedilmesi umudunu artırmıştır. Önümüzdeki süreçte Türkiye’nin enerji zengini bir ülke olarak adlandırılması da mümkün olabilecektir. Diğer taraftan Türkiye’nin arama faaliyetleri Akdeniz’de de sürmektedir. Arama ve tarama faaliyetleri esnasında Nawtex ilanı, başta Fransa, Yunanistan ve Kıbrıs Rum Kesimi gibi ülkelerde tepki ile karşılanmış, Akdeniz’de gerilim yükselmiştir.³¹

Azerbaycan ise, Avrasya coğrafyasında enerji kaynakları açısından zengin ülkelerden biridir. Ülkede kanıtlanmış 7 milyar varil civarında ham petrol ile 35 trilyon feet küp (tcf) gaz rezervi olduğu düşünülmektedir.³² 2017 itibariyle ülkede günlük 800 bin varil petrol üretilirken, bu miktarın 120 bini tüketilmekte, ihtiyaç fazlası kısım dünya piyasalarına sunulmaktadır. Azerbaycan doğalgaz kaynakları açısından da zengin rezervlere sahiptir. 2017 yılı verilerine göre ülkede 627 milyon feet küp

30 "Erdoğan: Karadeniz’deki Tuna-1 Kuyusunda 320 Milyar Metreküp Doğalgaz Rezervi Keşfettik", *BBC*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-53859447>, (Erişim Tarihi: 01.02.2021).

31 "Doğu Akdeniz: Türkiye’nin Yayımladığı Son Nawtex Neden Tartışma Yarattı?", *BBC*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-58879247>, (Erişim Tarihi: 01.02.2021).

32 "U.S. Energy Information Administration Azerbaijan Report-2014", *EIA*, <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=AJ>, (Erişim Tarihi: 01.02.2015).

(mcf) üretim yapılırken, bunun yarısına yakını ihraç edilmiştir.³³ Hem petrol hem doğalgaz rezervlerinin neredeyse tamamı Hazar denizi bölgesinde bulunmakta olup, Azeri-Çıraq Güneşli (AÇG) ve Şah Deniz sahaları bu bağlamda ön plana çıkmaktadır. Azerbaycan bağımsızlığını kazandığı 1990'ların başından itibaren söz konusu zengin enerji kaynaklarını üretim paylaşım anlaşmalarıyla çıkarmakta ve dünya piyasalarına nakletmektedir. Bu kapsamda Azerbaycan enerji şirketi SOCAR; içerisinde BP, Shell, Total, TPAO gibi pek çok dünya devi şirketlerle ortaklık yapısı içerisinde bir araya gelebilmektedir.³⁴

TÜRKİYE VE AZERBAJCAN AÇISINDAN ENERJİ GÜVENLİĞİ

Enerji kaynakları açısından zengin rezervlere sahip olmayan ve ihtiyaç duyduğu enerjiyi diğer ülkelerden temin etmek zorunda kalan Türkiye açısından "enerji arz güvenliğinin" ön planda olduğu görülmektedir. Türkiye'nin enerji güvenliğinin merkezinde; kaynakların mevcudiyeti, hesaplılığı, sürdürülebilirliği ve erişilebilirliği yer almaktadır. Bu kapsamda Türkiye, birbirinden farklı ülkelerden enerji ihtiyacını karşılamaya çalışarak, tek bir ülkeye bağımlı kalmamak adına politikalar üretmektedir. Özellikle doğalgaz ve petrol ithalatı Azerbaycan, Rusya, İran, Cezayir, Nijerya ve Irak gibi değişik ülkelere yapılmaktadır. Bu tarz ülkelere ek olarak farklı tedarikçi ülkelere yönelik de diplomatik çabalar bulunmaktadır. Tedarikçi devletlerin çeşitlendirilmesi, Türkiye'nin pazarlık gücünü de artıracak, ülkelere temin edilen kaynakların rekabet edilebilir bir ortamda daha hesaplı alınması mümkün hale gelecektir. Diğer taraftan Türkiye'nin içinde yer aldığı coğrafya dünyanın en istikrarsız bölgelerinden birisi olup, devletlerin yaşadıkları iç / dış sorunlar Türkiye'nin enerji güvenliğini, bir anlamda enerji politikalarını olumsuz anlamda etkileyebilme potansiyeline

33 "U.S. Energy Information Administration Azerbaijan Report-2019", EIA, <https://www.eia.gov/outlooks/ieo/pdf/ieo2019.pdf>, (Erişim Tarihi: 01.05.2019).

34 "BP Azerbaijan Strategic Performance Unit", *Energy Charter*, http://www.encharter.org/fileadmin/user_upload/document/BPBaku2008.pdf, (Erişim Tarihi: 17.08.2014).

ENERJİ GÜVENLİĞİ KAPSAMINDA TÜRKİYE-AZERBAYCAN ARASINDAKİ ENERJİ İLİŞKİLERİ

sahiptir. Türkiye'nin enerji güvenliğini etkileyen hususlardan bir diğeri de terörist gruplar ile diğerk ülkelerin enerji güvenliğine ilişkin eylem ve faaliyetleridir. PKK'nın dönem dönem nakil hatlarına yapmış olduğu saldırılar ile Irak ve Suriye'nin kuzeyinde kurulmaya çalışılan terör devletlerinin enerji kaynaklarını da ele geçirme çabası bu bağlamda önemlidir.

Ayrıca 2020 yılı içerisinde Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de yürütmüş olduğu arama ve tarama faaliyetlerine başta Fransa, Yunanistan ve Rum Kesimi olmak üzere bazı AB ülkelerinin göstermiş olduğu tepki ve engelleme çabaları da ayrıca bu noktada ele alınmaktadır. Bahsi geçen ülkelere dönem dönem Mısır ve İsrail de katılmakta, bu devletler kendi aralarında anlaşmalar imzalayarak Türkiye'nin Akdeniz'deki enerji arayışlarına sekte vurmaya çalışmaktadır. Rusya'nın izlediği bazı enerji politikaları da Türkiye'nin enerji güvenliğini olumsuz etkilemektedir. Dış politikasında enerjiyi bir silah olarak kullanmaktan geri kalmayan Rusya, enerjide tekel olmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede Rusya, Türkiye'nin köprü ülke olmasını istememekte, Türkiye'yi by-pass etmeye yönelik hayata geçirilmeye çalışılan enerji güzergahlarını desteklemekte ve zaman zaman Türkiye'ye karşı ikili ilişkilerinde enerji kartını açabilmektedir.

Azerbaycan açısından da enerji güvenliği kavramını ele almakta fayda bulunmaktadır. Zengin enerji kaynaklarına sahip olan ve üretmiş olduğu ihtiyaç fazlası enerji kaynaklarını diğerk devletlere ihraç eden devletlerden biri olan Azerbaycan için "enerji talep güvenliği" ve "ulaşım yolları güvenliği" ön plandadır. 2020 yılı koşullarında değerlendirildiğinde Azerbaycan'ın enerji güvenliğinin şekillenmesinde üç önemli güvenlik sorunu olduğu görülmektedir. Bunlar; Azerbaycan'ın İşgal Edilen Dağlık Karabağ toprakları ve Azerbaycan-Ermenistan çatışmaları, Hazar Denizi'ne ilişkin paydaş ülkeler arasında yaşanan statü ve kaynak paylaşım problemleri ile küresel piyasalardaki petrol fiyatlarında yaşanan dalgalanmalardır. Söz konusu güvenlik sorunlarının başında Dağlık Karabağ sorunu gelmektedir.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Azerbaycan topraklarının %20'lik kısmı 1990'ların başında Azerbaycan-Ermenistan arasında yaşanan Karabağ savaşı sırasında Ermenistan tarafından işgal edilmiş olup,³⁵ bu konu Azerbaycan'ın iç ve dış politika önceliklerinin merkezinde bulunmaktadır. Azerbaycan elde ettiği enerji gelirlerinin önemli bir kısmını savunma harcamaları için kullanmakta, enerji kaynaklarının gücüyle Ermenistan'a karşı caydırıcı olabilecek bir ordu kurmaya çalışmaktadır. Nitekim 2020 yılı Temmuz ayında Tovuz Bölgesi'nde ve cephe hattındaki diğer bölgelerde yaşanan çatışmalarda Azerbaycan ordusunun gücü görülmüştür. Bu durumun farkında olan Ermenistan, özellikle Tovuz cephesi çatışmalarında enerji nakil hatlarına yönelik saldırgan bir anlayış ortaya koymuştur.³⁶

Azerbaycan'ın enerji güvenliğine ilişkin bir diğer husus da Hazar Denizi'ne ilişkin paydaş ülkeler arasında yaşanan statü ve kaynak paylaşım problemleridir. Hazar Denizi havzası, dünyanın en zengin enerji rezervlerine sahip bölgelerinden birisidir. Bu durum Hazar Denizi'ne kıyısı bulunan Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Rusya ve İran arasında özellikle Hazar'ın statüsü ve kaynakların kullanımına ilişkin bazı sorunları beraberinde getirmektedir. Her devlet kendi çıkarları doğrultusunda tezlerini ortaya koymakta, özellikle enerji kaynakları içeren bölgelerde kendi çıkarları doğrultusunda hakimiyet alanı kurmayı amaçlamaktadır. Her ne kadar 2018 yılında Kazakistan'ın Aktau şehrinde yapılan zirvede taraflar arasında uzlaşmaya varıldığı ifade edilse de, anlaşmanın kabulüne

35 2020 yılının sonlarında Azerbaycan ve Ermenistan arasında yaşanan ve 44 gün süren İkinci Karabağ Savaşında Azerbaycan işgal edilen topraklarının büyük bir kısmını işgalden kurtarmıştır. Ancak Ermenistan kontrolündeki sözde Dağlık Karabağ Cumhuriyeti'nin başkenti olan Hankendi başta olmak üzere Azerbaycan'a ait bazı bölgelerde hala Ermenistan işgali devam etmektedir. İkinci Karabağ Savaşı sürerken, Rusya'nın devreye girmesi neticesinde taraflar arasında ateşkes anlaşması imzalanmıştır. Ermenistan cephesinden yapılan açıklamalarda; savaşın hala bitmediği, Karabağ topraklarının yeniden ele geçirileceği konusu vurgulanmaktadır. Bu nedenle Azerbaycan'ın enerji güvenliği bağlamında; her ne kadar işgal altındaki toprakların büyük bir bölümü kurtarılıp, ateşkes anlaşması imzalanırsa da önümüzdeki süreçte de Dağlık Karabağ konusunun önem arz ettiğini söyleyebilmek mümkündür.

36 Mehmet Çağatay Güler, "Tovuz Sınırında Azerbaycan ile Ermenistan Arasında Yaşanan Çatışma ve Arka Planı", *Seta Perspektif*, 292, 2020, s. 2.

ENERJİ GÜVENLİĞİ KAPSAMINDA TÜRKİYE-AZERBAYCAN ARASINDAKİ ENERJİ İLİŞKİLERİ

ilişkin devletlerin kendi iç prosedürleri devam etmektedir.³⁷ Hazar'ın hukuki statüsünün çözülmesi Türkmenistan başta olmak üzere Orta Asya enerji kaynaklarının Hazar geçişli nakil hatlarıyla Azerbaycan'a, oradan da Türkiye üzerinden dünya piyasalarına açılması mümkündür.

Azerbaycan'ın enerji güvenliğini etkileyen bir diğer sorun da dünya piyasalarında ham petrol varil fiyatlarında yaşanan dalgalanmalar, özellikle düşüşlerdir. Bu durum Azerbaycan'ın petrol gelirlerine olumsuz yönde yansımakta, bundan ülke ekonomisi de ciddi şekilde etkilenmektedir. Ayrıca ülkenin literatürde "Hollanda Sendromu" olarak adlandırılan bir krizle karşı karşıya kalması da uzun vadede olası görülmektedir.³⁸ Görüldüğü üzere Türkiye'nin enerji arz güvenliği ile Azerbaycan'ın enerji talep güvenliği birbirini tamamlar niteliktedir. Bu durum her iki ülkenin enerji konusunda da birbiriyle yakın ilişkiler kurmasının temel sebeplerinden birisini oluşturmaktadır.

TÜRKİYE VE AZERBAYCAN ARASINDAKİ ENERJİ İLİŞKİLERİ

TÜRKİYE – AZERBAYCAN TİCARİ İLİŞKİLERİ

Türkiye ve Azerbaycan arasında "Bir millet – İki devlet" anlayışının uygulandığı alanlardan birisi de ticari ilişkilerdir. Türkiye, Azerbaycan'ın önemli ticari ilişkilerinin bulunduğu ülkelerden birisidir ve taraflar arasındaki bu ilişkilerin merkezinde; Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması (1992), Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması (1994), Çifte

37 Burak Çalışkan, "Hazar Denizi Raporu: Enerji Havzasında Mücadele", *İnsamer*, https://insamer.com/tr/hazar-denizi-raporu-enerji-havzasinda-mucadele_3156.html, (Erişim Tarihi: 10.08.2020).

38 "Bir ülkede uluslararası ticari değeri bulunan doğal kaynaklar keşfedildiğinde ya da ani bir zenginleşme kaynağına kavuşan bir ülkede mevcut üretim faktörlerinin diğer sektörlerden çekilerek yeni kaynağa yönelmesi sonucunda ekonomik performansta ortaya çıkan olumsuz etkiye Hollanda Hastalığı denilmektedir." Azerbaycan enerji kaynakları bağlamında zengin bir ülkedir ve bu kaynakların toplam ihracatta ve GSYİH içerisindeki payı fazladır. Bu durum Azerbaycan'da Hollanda Hastalığı'nın ortaya çıkma riskini de beraberinde getirmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Selim Şanlısoy-Ramazan Ekinci, "Azerbaycan Ekonomisinin Hollanda Hastalığı Açısından Değerlendirilmesi", *Manisa Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 26(2), 2019, s. 605.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması (1994), Uzun Vadeli Ticari ve Ekonomik İşbirliği Programı ve İcra Planı (2007), Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması (2007) ve KEK V. Dönem Protokolü (2008) yer almaktadır.

Türkiye ve Azerbaycan'ın ticaret hacminin toplamı 1999'da 300 milyon dolar olurken, bu oran 2011 yılında 2,3 milyar, 2014 yılında ise 3,2 milyar USD seviyesine çıkmıştır.³⁹ 2019 yılında iki ülke arasındaki toplam ticaret hacmi 4,5 milyar USD'ye ulaşmıştır. Türkiye, Azerbaycan'a 1,64 milyar USD'lik mal satarken, 2,8 milyar USD tutarında mal satın almıştır. Bununla birlikte, Azerbaycan'da Türk firmaları bankacılık, inşaat, otomotiv, hazır giyim ve petrol alanında önemli yatırımlara imza atmış, özellikle TPAO ve SOCAR'ın ticari faaliyetleri yatırımlarda başı çekmiştir.⁴⁰

İki ülke ekonomik ilişkilerde Karma Ekonomik Komisyon (KEK) lokomotif görevi üstlenmektedir. KEK, 1992 yılında imzalanan Ticaret ve Ekonomik İş Birliği Anlaşmasınının 9. maddesi doğrultusunda faaliyete geçirilmiştir. Geniş katılımlı yapılan toplantılarda; ekonomik ve ticari ilişkiler ele alınmakta, ticaret hacminin artırılmasına vurgu yapılmakta ve her anlamda iş birliği olanakları tartışılmaktadır.⁴¹

Sekizinci KEK toplantısı Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fuat Oktay ve Azerbaycan Başbakanı Nevrüz Memmedov başkanlığında Eylül 2019'da Azerbaycan'da düzenlenmiş olup, toplantıda iki ülke arasında ticari faaliyetlerin geliştirilmesi yönündeki kararlılık ortaya konulmuş, eylem planı çerçevesinde önümüzdeki dönem faaliyetleri belirlenmiştir.⁴²

39 "Türkiye Ekonomi Bakanı Zafer Çağlayan'la Röportaj", *EcoVision*, 6(14), 2013, s. 46-50.

40 *2020 Azerbaycan Ülke Profili*, Ticaret Bakanlığı Yayınları, Ankara 2021, s. 14.

41 *Türkiye-Azerbaycan Hükümetlerarası Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) Yedinci Dönem Toplantısı Protokolü*.

42 "Ekonomik ve Ticari İlişkiler", *Türkiye Cumhuriyeti Bakü Büyükelçiliği*, <http://baku.emb.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/361746>, (Erişim Tarihi: 01.09.2020).

ENERJİ GÜVENLİĞİ KAPSAMINDA TÜRKİYE-AZERBAYCAN ARASINDAKİ ENERJİ İLİŞKİLERİ

TÜRKİYE VE AZERBAYCAN ARASINDA ENERJİ İLİŞKİLERİ

Türkiye-Azerbaycan arasında siyasi, askeri, ticari ve kültürel alanlar başta olmak üzere pek çok alanda yoğun ilişkiler bulunmaktadır. Bir millet-iki devlet anlayışıyla sürdürülen ilişkilerin bir boyutu da enerji üzerinedir. İki ülke ticari ilişkilerinde enerji, özellikle doğalgaz ve petrol, önemli bir kalem olarak yer almaktadır. Bunun temel sebebi Azerbaycan'ın enerji talep güvenliğinde Türkiye'nin, Türkiye'nin enerji arz güvenliğinde ise Azerbaycan'ın tamamlayıcı olmasıdır. Bu bağlamda doğalgaz ve petrol ticareti ile enerji nakil hatları ön plana çıkmaktadır.

İki ülke enerji ilişkilerinin en önemli kalemlerinden biri doğalgazdır. Türkiye'nin doğalgaz ithalatı her geçen gün artmakta olup, buna bağlı olarak Azerbaycan'dan ithal edilen gaz miktarı da sürekli artış göstermektedir. Türkiye'nin Azerbaycan'dan gaz ithalatı 2007 yılında başlamıştır. 2007 yılında Türkiye'nin toplam ithalatı 37 milyar m³ civarında olurken, Azerbaycan'dan 1,2 milyar m³ doğalgaz alınmıştır.

Aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere; 2013 yılında Türkiye'nin toplam gaz ithalatı 45 milyar m³ üstüne çıkarken, Azerbaycan'dan ithal edilen miktar da 4,2 milyar m³ civarına ulaşmıştır. 2019 yılında Türkiye'nin gaz ithalatı 45 milyar m³'e, Azerbaycan'dan satın alınan gaz ise 9,5 milyar m³'e yükselmiştir. Bu miktar Türkiye'nin gaz ithalatının %21'lik kısmına tekabül etmektedir.⁴³

⁴³ Doğalgaz Piyasası 2019 Sektör Raporu, EPDK Yayınları, Ankara 2020, s. 10.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Görsel 2: Türkiye'nin Gaz İthalatı

Ülke	Azerbaycan	
	Miktar Milyon Sm ³	Pay (%)
2009	4.960	13,83
2010	4.521	11,89
2011	3.806	8,67
2012	3.354	7,3
2013	4.245	9,38
2014	6.074	12,33
2015	6.169	12,74
2016	6.480	13,98
2017	6.544	11,85
2018	7.527	14,97
2019	9.585	21,20

Azerbaycan açısından konuya bakıldığında ise, Türkiye'nin Azerbaycan'ın en büyük gaz müşterisi olduğunu söylemek mümkündür. Türkiye hem Azerbaycan'dan önemli miktarda gaz satın almakta, hem de Azerbaycan gazının dünya piyasalarına açılması için köprü görevi görmektedir. BTE, TANAP ve TAP boru hatları bu bağlamda hayati öneme sahiptir.

Türkiye-Azerbaycan arasındaki enerji ilişkilerinin bir boyutunu da petrol konusu oluşturmaktadır. Türkiye doğalgazda olduğu gibi petrolde de dışa bağımlı bir ülkedir ve ihtiyaç duyduğu petrolün çok büyük bir kısmını ithal etmektedir. Ancak ihracatçı ülkelere bakıldığında Azerbaycan'dan alınan petrol miktarının sadece %1'lerde kaldığı görülmektedir.⁴⁴ Her ne kadar arada önemli miktarda bir petrol ticareti bulunmasa da Azerbaycan'ın

44 2013 Yılı Ham Petrol ve Doğalgaz Sektör Raporu, TPAO Yayınları, Ankara 2014, s. 27.

ENERJİ GÜVENLİĞİ KAPSAMINDA TÜRKİYE-AZERBAYCAN ARASINDAKİ ENERJİ İLİŞKİLERİ

üretmiş olduğu petrol kaynaklarının büyük kısmının dünya piyasalarına ihraç edilmesi Türkiye üzerinden olmaktadır. Özellikle BTC vasıtasıyla Ceyhan limanı Azerbaycan petrollerinin %82'lik kısmının taşınmasında kilit rol oynamaktadır.⁴⁵

Türkiye-Azerbaycan arasındaki enerji ilişkilerinin bir boyutunu da enerji nakil hatları oluşturmaktadır. Ancak Türkiye ve Azerbaycan arasında doğrudan bir kara sınırı bulunmadığı için hem petrol hem de doğalgaz nakil hatları Gürcistan üzerinden iki ülkeyi birbirine bağlamaktadır. İki ülke arasında halihazırda faaliyette olan BTC petrol boru hattı, BTE ve TANAP doğalgaz boru hatları bulunmaktadır. Söz konusu hatlardan kısaca bahsetmekte fayda vardır.

Türkiye-Azerbaycan arasındaki en önemli enerji nakil hatlarından birisi BTC'dir. 1768 kilometrelik söz konusu hattın 1076 kilometresi Türkiye, 443 kilometresi Azerbaycan, 249 kilometresi Gürcistan sınırları içerisinde bulunmaktadır. Bu hattın 2006 yılında Ceyhan limanı üzerinden küresel piyasalara ilk kez tankerle sevkiyata başlanmıştır. Sevkiyatın başladığı 2006 yılından 2018 yılına kadar geçen süre içerisinde BTC vasıtasıyla 3 milyar varile yakın (400 milyon ton) petrol taşınmıştır.⁴⁶ BTC'nin işletmesi BTC Co. Şirketi tarafından yapılmakta olup, konsorsiyum içinde en büyük pay %28,8 ile BP şirketine aittir. BP'yi TPAO (%19), SOCAR (%10), Petronas (%15,5), LUKOİL (%10), NICO (%10) ve SGC (%6,7) takip etmektedir.⁴⁷ Bahse konu hattın taşıma kapasitesi yıllık 50 milyon ton civarındadır. 2008 yılında Azerbaycan'dan Türkiye'ye 266 bin varil, 2012 yılında 250 bin, 2016 yılında 253 bin, 2019 yılındaysa 235 bin varil petrol taşınmıştır.⁴⁸

45 "Azerbaijan Energy Profile: Energy Security", IEA, <https://www.iea.org/reports/azerbaijan-energy-profile/energy-security>, (Erişim Tarihi: 02.04.2019)

46 "BTC'den Ceyhan'a 399 Milyon Ton Petrol Taşındı", *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/btcnden-ceyhana-399-milyon-ton-petrol-tasindi/1219952>, (Erişim Tarihi: 10.08.2020).

47 "Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı Resmen Duyurdu! Doğal Gaz Üretimine Başlandı," *Yeni Akit*, <https://www.yeniakit.com.tr/haber/turkiye-petrolleri-anonim-ortakligi-resmen-duyurdu-dogal-gaz-uretimine-baslandi-1555621.html>, (Erişim Tarihi: 01.02.2022).

48 "Ham Petrol", *BOTAŞ*, <https://www.botas.gov.tr/Sayfa/ham-petrol/13>, (Erişim Tarihi: 01.02.2022).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

BTC'nin Türkiye ve Azerbaycan açısından ekonomik kazanımların yanı sıra stratejik açısından da önemli getirileri bulunmaktadır. Azerbaycan BTC vasıtasıyla üretmiş olduğu petrolü dünya piyasalarına güvenilir bir güzergah vasıtasıyla çıkarabilmektedir. Böylelikle petrolün taşınması noktasında Rusya'ya bir bağımlılığı bulunmamaktadır. Diğer taraftan Türkiye de BTC'nin işletmesini yapan paydaşlardan birisi olarak, böylesine stratejik bir hatta söz sahibi olabilmiştir. Ayrıca hattın Ceyhan limanından tankerlere aktarılması, Türk Boğazlarının kullanılmamasına, yani boğazların güvenliğine katkı sağlanmasına yardımcı olmaktadır.⁴⁹ Bununla birlikte BTC, Avrupa ülkeleri açısından da önemli bir alternatif güzergahtır. Rusya'ya bağımlı olmak istemeyen Avrupa, Ortadoğu coğrafyasındaki istikrarsızlık ortamına karşı BTC'ye önem atfetmektedir.⁵⁰

Türkiye-Azerbaycan arasındaki enerji ticaretinde doğalgaz önemli bir kalemdir. Azerbaycan üretmiş olduğu ihtiyaç fazlası doğalgazını Türkiye'ye iki hat vasıtasıyla ihraç etmektedir. Bunlar BTE ve TANAP'tır. Doğu-Batı enerji koridorunun bir parçası olan BTE, Hazar denizinde Şahdeniz bölgesinde yer alan yataklardan çıkarılan gazın Gürcistan güzergahı kullanılarak Türkiye pazarına taşınmasını sağlamaktadır.

Güney Kafkasya Doğalgaz Boru Hattı olarak da adlandırılan söz konusu hattın ilk gaz nakli 2007 yılında başlamıştır. Bu tarihten 2018'e dek BTE vasıtasıyla 61 milyar metreküp gaz Azerbaycan'dan Türkiye'ye nakledilmiştir.⁵¹ Bu kapsamda ele alınabilecek bir diğer doğalgaz boru hattı ise TANAP'tır. Şahdeniz-2 sahası başta olmak üzere Hazar denizi doğalgaz sahalarından elde edilen gazın Türkiye'ye taşınmasını sağlayan hattın uzunluğu 1850 km civarındadır.

49 Baskın Oran, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt II (1980-2001)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s. 426.

50 Bülent Aras-Arzu Yorkan, "Avrupa Birliği ve Enerji Güvenliği: Siyaset, Ekonomi ve Çevre", *TASAM Yayınları Stratejik Rapor*, 13, 2005, s. 3-6.

51 İlham Şaban, "61 bcm of Gas Exported via Baku-Tbilisi-Erzurum Pipeline so far", *Caspian Barrel*, <http://caspiabarrel.org/en/2018/05/61-bcm-of-gas-exported-via-baku-tbilisi-erzurum-pipeline-so-far/>, (Erişim Tarihi: 10.07.2020).

ENERJİ GÜVENLİĞİ KAPSAMINDA TÜRKİYE-AZERBAYCAN ARASINDAKİ ENERJİ İLİŞKİLERİ

2018 yılında faaliyete geçirilen hattın bir yıl içinde 2 milyar m³ gaz sevkiyatı yapılmış olup, kısa sürede bu miktarın 6 milyar m³'e çıkarılması planlanmaktadır. Yapılacak olan kapasite artırımlarıyla 2026 yılına gelindiğinde 31 milyar m³ üstünde bir gaz nakline ulaşılmaması hedeflenmektedir.⁵² Halihazırda TANAP'ın ortaklık yapısında Türkiye'nin de etkisi olduğu görülmektedir. Buna göre; SOCAR (%51), BOTAŞ (%30), BP(%12) ve SOCAR Türkiye Enerji A.Ş. (%7) TANAP'ta ortaklık payına sahiptir.⁵³ Diğer taraftan bu noktada TAP'tan da bahsetmekte fayda vardır. Nabucco projesinin devre dışı kalmasıyla Hazar enerji kaynaklarının Avrupa piyasasına taşınması amacıyla TANAP'ın devamı olarak gündeme gelen TAP, Avrupa enerji güvenliği açısından büyük öneme sahiptir. Azerbaycan gazı, Türkiye, Yunanistan ve Arnavutluk üzerinden Avrupa'nın içlerine kadar bu hat aracılığıyla taşınacaktır.⁵⁴ TANAP'ın 2019 yılında TAP bağlantısı Trakya'da yapılmıştır. Avrupa hatlarının inşası akabinde hattın faaliyete alınması planlanmaktadır.⁵⁵

SONUÇ

İnsanoğlunun hayatında enerjinin önemi sürekli artmıştır. Bu artışın geldiği noktada; ısınmadan ulaşım, üretimden tüketim, sanayiden tarıma, iletişimden aydınlatmaya kadar hayatın her alanında enerji vardır ve enerjinin bu varlığı insanlık için vazgeçilemez bir noktaya ulaşmıştır. Enerjinin sahip olduğu bu önem devletler arası ilişkilerde kendisini göstermiş özellikle stratejik birer kaynağa dönüşen petrol ve doğalgaz devletlerin iç/dış güvenlik önceliklerinde ve devletler arası ilişkilerde önemli bir gündem maddesi haline gelmiştir.

52 "Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Projesi", TANAP, <http://www.tanap.com/tanap-nedir>, (Erişim Tarihi: 02.01.2015).

53 "Haftanın Medya ve Sivil Toplum Değerlendirmesi (2 Aralık-9 Aralık 2019)", *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, <https://www.sde.org.tr/aralik-2019/medya-ve-stk/haftanin-medya-ve-sivil-toplum-degerlendirmesi-2-aralik-9-aralik-2019-haftalik-degerlendirmesi-14330>, (Erişim Tarihi: 10.09.2020).

54 "Güney Akım Olsa da Olmasa da TAP Projesi İlerliyor", *Enerji Haber*, <http://www.enerjihaber.com/haber/5385-guney-akim-olsa-da-olmasa-da-tap-projesi-ilerliyor.html>, (Erişim Tarihi: 10.02.2014)

55 "TANAP Avrupa Bağlantısı Tamamlandı", SOCAR, <http://www.socar.com.tr/kurumsal-iletisim/haberler/2019-haberler/2019/12/02/tanap-avrupa-baglantis-tamamlandi>, (Erişim Tarihi: 10.09.2021).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Bu durum Soğuk Savaş dönemi sonrası enerji güvenliği kavramının ön plana çıkmasına neden olmuş, değişen güvenlik algısı kapsamında kavram daha sık kullanılmaya başlanmıştır. Her ne kadar Uluslararası Enerji Ajansı (IEA) enerji güvenliği kavramını; “kesintiye uğramayan uygun fiyatlı enerji kaynaklarının varlığı” şeklinde açıklıyor olsa da, kavramın uluslararası sistemde tam olarak mutabık kalınmış bir tanımlaması bulunmamaktadır. Bunun en temel sebebi; enerji güvenliği kavramının ülkeden ülkeye farklılıklar göstermesi veya enerji-güvenlik denklemine farklı açılardan bakılmasıdır. Örneğin; enerjiyi diğer ülkelerden temin eden ülkeler için enerji arz güvenliği; enerji kaynakları açısından zengin olan ve ihtiyaç fazlası üretimi diğer devletlere satan ülkeler içinse enerji talep güvenliği ön plana çıkmaktadır. Ayrıca ulaşım yollarında yer alan ülkeler için de ulaşım yolları güvenliği önem arz etmektedir. Bu hususlar Türkiye ve Azerbaycan arasındaki enerji güvenliğine yönelik ilişkilerin de merkezinde yer almaktadır. Enerjinin devletlerarası ilişkilerde bir silah olarak kullanıldığı düşünüldüğünde, iki ülke ilişkilerini kazan-kazan anlayışı çerçevesinde değerlendirmek önemlidir.

Enerji arz güvenliğini enerji güvenliğinin merkezine koyan Türkiye, enerji kaynakları açısından fakir bir ülkedir ve ihtiyaç duyduğu enerjiyi diğer ülkelerden temin etmektedir. Türkiye'nin enerji kaynaklarını temin ettiği ülkeler arasında Rusya ve İran gibi diğer bölgesel güçler de bulunmakta olup Türkiye'nin bu ülkelere bağımlı kalmamak adına bir millet iki devlet anlayışını ilişkilerinin her boyutuna uygulamaya çalıştığı Azerbaycan'dan enerji kaynaklarını hem uygun maliyetli olarak hem de kesintisiz bir biçimde temin etmesi Türkiye'nin enerji güvenliğine Azerbaycan'ın önemli bir katkısıdır.

Türkiye'nin Azerbaycan'ın enerji güvenliğine katkısının ise hem enerji talep güvenliği hem de ulaşım yolları güvenliği doğrultusunda olduğu değerlendirilmektedir. Zira Azerbaycan üretmiş olduğu enerji kaynaklarını pazar aramaksızın Türkiye'ye ithal etmekte, Rusya ve İran'ın

ENERJİ GÜVENLİĞİ KAPSAMINDA TÜRKİYE-AZERBAYCAN ARASINDAKİ ENERJİ İLİŞKİLERİ

enerji konusundaki baskılarına karşı Türkiye'yi arkasına almaktadır. Ayrıca enerji kaynaklarının aranması ve çıkarılması noktasında da Türk firmaları konsorsiyum içerisinde söz sahibi olmaktadır. Azerbaycan dünya piyasalarına enerji kaynaklarını, Rusya ve İran'a bağlı kalmaksızın Türkiye üzerinden kara veya deniz yollarıyla sunabilmektedir. Bir anlamda Türkiye'nin arz güvenliğiyle Azerbaycan'ın enerji talep güvenliği birbirini tanımlar niteliktedir.

Türkiye ve Azerbaycan'ın enerji güvenliğini Avrupa Birliği'nin enerji güvenliğinden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Özellikle Avrupa Birliği ve Rusya ilişkileri açısından değerlendirildiğinde alternatif bir enerji sağlayıcısına ihtiyaç duyan birlik ülkeleri Türkiye - Azerbaycan güzergahı üzerinden Azerbaycan kaynaklarını temin edebilmekte böylelikle özellikle gaz konusunda Rusya'ya bağlılığını azaltabilmektedir.

İki ülkenin karşı karşıya kaldığı tehdit ve riskler de yok değildir. Bu noktada karşılaşılan en büyük problem ulaşım yolları güvenliğiyle alakalıdır. İki ülke arasında doğrudan bir kara sınırının olmaması nedeniyle petrol ve gaz arzı Gürcistan topraklarından geçen boru hatlarıyla yapılmaktadır. Rusya'nın Gürcistan üzeri politikaları ışığında değerlendirildiğinde Gürcistan'ın enerji politikaları başta olmak üzere Azerbaycan ve Türkiye ile ortak hareket etmesi önemlidir. Tamamıyla Rusya kontrolüne girecek olan bir Gürcistan'ın Azerbaycan ve Türkiye'nin enerji güvenliğini büyük tehlikeye sokması kaçınılmazdır.

Diğer taraftan Azerbaycan'ın savunma harcamalarını ve ordusunun modernizasyonunu enerji gelirleriyle paralel bir şekilde artırdığı değerlendirildiğinde Ermenistan'ın enerji nakil hatlarına yönelik saldırı girişimleri de bir tehdit olarak karşımıza çıkar.

Ulaşım yolları güvenliği ile alakalı en önemli tehditlerden biri de boğazların güvenliğine ilişkindir. Petrol ve LNG tankerlerinin boğazlardan geçiyor olması hem boğaz trafiğini olumsuz yönde etkilemekte hem de yaşanan kazalar sebebiyle ciddi hasarlar doğabilmektedir.

KAYNAKÇA

"Azerbaijan Energy Profile: Energy Security", *IEA*, <https://www.iea.org/reports/azerbaijan-energy-profile/energy-security>, (Erişim Tarihi: 02.04.2019).

"BP Azerbaijan Strategic Performance Unit", *Energy Charter*, http://www.encharter.org/fileadmin/user_upload/document/BP_Baku_2008.pdf, (Erişim Tarihi: 17.08.2014).

"BTC'den Ceyhan'a 399 Milyon Ton Petrol Taşındı", *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/btcden-ceyhana-399-milyon-ton-petrol-tasindi/1219952>, (Erişim Tarihi: 10.08.2020).

"Daily Demand for Crude Oil Worldwide from 2006 to 2020", *Statista*, <https://www.statista.com/statistics/271823/daily-global-crude-oil-demand-since-2006/>, (Erişim Tarihi: 10.09.2021).

"Doğu Akdeniz: Türkiye'nin Yayımladığı Son Navtex Neden Tartışma Yarattı?", *BBC*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-58879247>, (Erişim Tarihi: 01.02.2021).

"Ekonomik ve Ticari İlişkiler", *Türkiye Cumhuriyeti Bakü Büyükelçiliği*, <http://baku.emb.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/361746>, (Erişim Tarihi: 01.09.2020).

"Erdoğan: Karadeniz'deki Tuna-1 Kuyusunda 320 Milyar Metreküp Doğalgaz Rezervi Keşfettik", *BBC*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-53859447>, (Erişim Tarihi: 01.02.2021).

"Güney Akım Olsa da Olmasa da TAP Projesi İlerliyor", *Enerji Haber*, <http://www.enerjihaber.com/haber/5385-guney-akim-olsa-da-olmasa-da-tap-projesi-ilerliyor.html>, (Erişim Tarihi: 10.02.2014).

ENERJİ GÜVENLİĞİ KAPSAMINDA TÜRKİYE-AZERBAYCAN ARASINDAKİ ENERJİ İLİŞKİLERİ

“Haftanın Medya ve Sivil Toplum Değerlendirmesi (2 Aralık-9 Aralık 2019)”, *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, <https://www.sde.org.tr/aralik-2019/medya-ve-stk/haftanin-medya-ve-sivil-toplum-degerlendirmesi-2-aralik-9-aralik-2019-haftalik-degerlendirmesi-14330>, (Erişim Tarihi: 10.09.2020).

“Ham Petrol”, *BOTAŞ*, <https://www.botas.gov.tr/Sayfa/ham-petrol/13>, (Erişim Tarihi: 01.02.2022).

“Leading Countries by Oil Consumption Worldwide in 2020”, *Statista*, <https://www.statista.com/statistics/271622/countries-with-the-highest-oil-consumption-in-2012/>, (Erişim Tarihi: 01.11.2021).

“Natural Gas Consumption Worldwide in 2020 by Country”, *Statista*, <https://www.statista.com/statistics/265407/world-natural-gas-consumption-by-country/>, (Erişim Tarihi: 01.09.2021)

“Natural Gas Production by Country (2019)”, *Worldmeters*, <https://www.worldometers.info/gas/gas-production-by-country/>, (Erişim Tarihi: 01.09.2020).

“Statistical Review of World Energy 2020”, *BP*, <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2020-full-report.pdf>, (Erişim Tarihi: 22.04.2022).

“TANAP Avrupa Bağlantısı Tamamlandı”, *SOCAR*, <http://www.socar.com.tr/kurumsal-iletisim/haberler/2019-haberler/2019/12/02/tanap-avrupa-baglantisi-tamamlandi>, (Erişim Tarihi: 10.09.2021).

“Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Projesi”, *TANAP*, <http://www.tanap.com/tanap-nedir>, (Erişim Tarihi: 02.01.2015).

“Türkiye 1 Yılda Kaç Metreküp Doğalgaz Tüketiyor? Türkiye'nin 1 Yıllık Doğalgaz İhtiyacı ve Tüketimi Ne Kadar?”, *Sabah*, <https://www.sabah.com.tr/yasam/2020/08/22/turkiyenin-yillik-dogalgaz-tuketimi-ve-ihyaci-ne-kadar-turkiye-1-yilda-kac-metrekup-dogalgaz-tuketiyor>, (Erişim Tarihi: 10.09.2020).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

“Türkiye Ekonomi Bakanı Zafer Çağlayan`la Röportaj”, *EcoVision*, 6(14), 2013, s. 46-50.

“Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı Resmen Duyurdu! Doğal Gaz Üretimine Başlandı”, *Yeni Akit*, <https://www.yeniakit.com.tr/haber/turkiye-petrolleri-anonim-ortakligi-resmen-duyurdu-dogal-gaz-uretimine-baslandi-1555621.html>, (Erişim Tarihi: 01.02.2022).

“Türkiye’nin Cari Açığında Enerji Yük Oldu”, *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiyenin-cari-aciginda-enerji-yuk-oldu/1148818>, (Erişim Tarihi: 07.09.2020).

“U.S. Energy Information Administration Azerbaijan Report-2014”, *EIA*, <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=AJ>, (Erişim Tarihi: 01.02.2015).

“U.S. Energy Information Administration Azerbaijan Report-2019”, *EIA*, <https://www.eia.gov/outlooks/ieo/pdf/ieo2019.pdf>, (Erişim Tarihi: 01.05.2019).

“What Countries Are the Top Producers and Consumers of Oil?”, *EIA*, <https://www.eia.gov/tools/faqs/faq.php?id=709&t=6>, (Erişim Tarihi: 01.11.2021).

“World LNG Report-2013”, *IGU*, <https://www.igu.org/resources/igu-world-lng-report-2013-edition/>, (Erişim Tarihi: 22.04.2022).

“World LNG Report-2020”, *IGU*, <https://www.igu.org/wp-content/uploads/2021/06/3.2-Annual-Report-2020.pdf>, (Erişim Tarihi: 22.04.2022).

“World Reserves by Region”, *Wolfatthedoor*, <http://wolfatthedoor.org.uk/chartpages/ac/ac1resbyreg.html>, (Erişim Tarihi: 01.02.2014).

2013 Yılı Ham Petrol Ve Doğalgaz Sektör Raporu, TPAO Yayınları, Ankara, 2014.

2019 Yılı Doğalgaz Piyasası Sektör Raporu, EPDK Yayınları, Ankara 2020.

ENERJİ GÜVENLİĞİ KAPSAMINDA TÜRKİYE-AZERBAYCAN ARASINDAKİ ENERJİ İLİŞKİLERİ

2019 Yılı Petrol Piyasası Sektör Raporu, EPDK Yayınları, Ankara 2020.

2020 Azerbaycan Ülke Profili, Ticaret Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2021.

ARAS Bülent-Arzu Yorkan, "Avrupa Birliği ve Enerji Güvenliği: Siyaset, Ekonomi ve Çevre", *TASAM Yayınları Stratejik Rapor*, 13, 2005, s. 1-31.

BOYLE, Godfrey, *Renewable Energy: Power for Sustainable Future*, Oxford University Press, New York 2004.

ÇALIŞKAN, Burak, "Hazar Denizi Raporu: Enerji Havzasında Mücadele", *İnsamer*, https://insamer.com/tr/hazar-denizi-raporu-enerji-havzasinda-mucadele_3156.html, (Erişim Tarihi: 10.08.2020).

ÇELIKPALA, Mitat, *Enerji Güvenliği NATO'nun Yeni Tehdit Algısı*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013.

Dünyadaki Enerji Kaynakları ve Enerji Yolunda Türkiye'nin Avantajları, Milli Güvenlik Akademisi Yayınları, Ankara 2005.

EDIGER, Volkan, *Dünyada ve Türkiye'de Enerji Güvenliği*, İstanbul Kültür Üniversitesi Ekamer Yayınları, İstanbul 2010.

EROL, Mehmet Seyfettin, "11 Eylül Sonrası Türk Dış Politikasında Vizyon Arayışları ve "Dört Tarz-ı Siyaset"", *Gazi Akademik Bakış*, 1(1), 2007, s. 33-55.

EROL, Mehmet Seyfettin, "Türkiye'nin Orta Asya Politikasına Rusya Federasyonu ve Bölge Ülkelerinden Genel Bir Bakış", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 12(1), 2012, s. 1-20.

FAWTHROP, Andrew, "Profiling the Top Five Countries with the Biggest Natural Gas Reserves", *NS Energy Business*, <https://www.nsenergybusiness.com/features/biggest-natural-gas-reserves-countries/>, (Erişim Tarihi: 01.11.2021).

GÜLER, Mehmet Çağatay, "Tovuz Sınırında Azerbaycan ile Ermenistan Arasında Yaşanan Çatışma ve Arka Planı", *Seta Perspektif*, 292, 2020, s. 1-6.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

KARABULUT, Bilal, "Enerji Güvenliğine Küresel Bir Bakış", *Savunma Bilimleri Dergisi*, 1(15), 2016, s. 31-54.

KIBAROĞLU, Mustafa, "Enerji Kaynakları ve Ulaşım Yollarının Uluslararası Güvenliğe Etkileri, Dünya ve Türkiye'deki Enerji ve Su Kaynaklarının, Ulusal ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri", *15-16 Ocak 2004 Bildiriler, Soru-Cevaplar, Katkılar ve Konuşma Metinleri*, Harp Akademileri Basım Evi, İstanbul 2004.

KURBAN, Elif, "Türkiye'nin Petrol Üretimi Açısından 2019 Altın Yıl Oldu", *Enerji Portalı*, <https://www.enerjiportali.com/turkiyenin-petrol-uretimi-acisindan-2019-altin-yil-oldu/>, (Erişim Tarihi: 13.09.2020).

ORAN, Baskın, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt II (1980-2001)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

PIMENTEL, David-Marcia H. Pimentel, *Food, Energy and Society*, CRC Press, New York 2008.

RAPIER, Robert, "Fossil Fuels Still Supply 84 Percent Of World Energy-And Other Eye Openers From BP's Annual Review", *Forbes*, <https://www.forbes.com/sites/rrapier/2020/06/20/bp-review-new-highs-in-global-energy-consumption-and-carbon-emissions-in-2019/#60518fe166a1>, (Erişim Tarihi: 01.09. 2020).

ŞANLISOY Selim-Ramazan Ekinci, "Azerbaycan Ekonomisinin Hollanda Hastalığı Açısından Değerlendirilmesi", *Manisa Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 26(2), 2019, s. 595-608.

SELÇUK, Işıl Şirin, *Küresel Isınma, Türkiye'nin Enerji Güvenliği ve Geleceğe Yönelik Enerji Politikaları*, Ankara Barosu Yayınları, Ankara 2010.

SHABAN, Ilham, "61 bcm of Gas Exported via Baku-Tbilisi-Erzurum Pipeline so far", *Caspian Barrel*, <http://caspiabarrel.org/en/2018/05/61-bcm-of-gas-exported-via-baku-tbilisi-erzurum-pipeline-so-far/>, (Erişim Tarihi: 10.07.2020).

ENERJİ GÜVENLİĞİ KAPSAMINDA TÜRKİYE-AZERBAYCAN ARASINDAKİ ENERJİ İLİŞKİLERİ

SHEPHERD, William, *Energy Studies*, Imperial College Press, London 2003.

STOICESCU, Maria-Eugen Mihail Ionescu, "Romanian Achievements in Petroleum Industry", *OSJ Journals*, 3(5), 2014, s. 134-141.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.

STRUCTURED ABSTRACT

The importance of energy in human life has constantly increased. At the point where this increase came; From heating to transportation, from production to consumption, from industry to agriculture, from communication to lighting, there is energy in every aspect of life , and this presence of energy has reached an indispensable point for humanity. This importance of energy has shown itself in interstate relations, especially oil and natural gas, which have turned into strategic resources, have become an important agenda item in the internal/external security priorities of the states and in interstate relations.

This situation caused the concept of energy security to come to the fore after the Cold War period, and the concept started to be used more frequently within the scope of the changing security perception. Although the International Energy Agency (IEA) concept of energy security; Although it describes it as “the existence of uninterrupted affordable energy resources”, there is no fully agreed definition of the concept in the international system. The main reason for this is; The concept of energy security differs from country to country or the energy-security equation is viewed from different angles. For example; energy supply security for countries that source energy from other countries; For countries that are rich in energy resources and sell their surplus production to other states, energy demand security comes to the fore. In addition, the safety of transportation roads is important for the countries located on the transportation roads. These issues are also at the center of the energy security relations between Turkey and Azerbaijan. Considering that energy is used as a weapon in interstate relations, it is important to evaluate the relations between the two countries within the framework of a win-win understanding.

ENERJİ GÜVENLİĞİ KAPSAMINDA TÜRKİYE-AZERBAYCAN ARASINDAKİ ENERJİ İLİŞKİLERİ

Putting energy supply security at the center of energy security, Turkey is a poor country in terms of energy resources and obtains the energy it needs from other countries. There are other regional powers such as Russia and Iran among the countries from which Turkey supplies its energy resources. It is an important contribution of Azerbaijan to Turkey's energy security.

It is evaluated that Turkey's contribution to Azerbaijan's energy security is formed in line with both energy demand security and transportation road security. Because Azerbaijan imports the energy resources it produces to Turkey without looking for a market, and takes Turkey behind it against the pressures of Russia and Iran on energy. In addition, Turkish companies have a say in the consortium at the point of exploration and extraction of energy resources . Azerbaijan can present its energy resources to the world markets by land or sea routes through Turkey, regardless of Russia and Iran. In a sense, Turkey's supply security and Azerbaijan's energy demand security define each other.

It is not possible to consider the energy security of Turkey and Azerbaijan independently of the energy security of the European Union. Especially when evaluated in terms of relations with the European Union and Russia, the countries of the union, which need an alternative energy provider, can obtain Azerbaijani resources through the Turkey - Azerbaijan route, thus reducing their dependence on Russia, especially in gas.

The threats and risks faced by the two countries are not absent. The biggest problem encountered at this point is related to the safety of transportation roads. Since there is no direct land border between the two countries , oil and gas supplies are made through pipelines passing through Georgian territory. When evaluated in the light of Russia's policies over Georgia, it is important for Georgia to act jointly with Azerbaijan and

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Turkey, especially on energy policies. It is inevitable that a Georgia that will come under Russian control will put the energy security of Azerbaijan and Turkey in great danger.

On the other hand, when it is considered that Azerbaijan has increased its defense expenditures and the modernization of its army in parallel with its energy revenues, attempts to attack Armenia's energy transmission lines also appear as a threat.

One of the most" important threats related to the safety of transportation routes is related to the security of the straits. The fact that oil and LNG tankers are passing through the straits both negatively affects the strait traffic and can cause serious damage due to the accidents.